

Олена Данилюк (Житомир)

ЛАТИНСЬКІ ЧЕРНЕЧІ ОРДЕНИ ТА ЗГРОМАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ І ПРОЕКТ НОВОЇ СТАДІЇ ЇХ ВЗАЄМИН

Актуальність теми. Наприкінці ХХ століття релігійне життя України зазнало значних трансформацій. З падінням тоталітарного режиму та здобуттям Україною державної незалежності релігійні громади опинилися в нових для себе соціально-політичних та соціокультурних умовах. Відбулося значне зростання ролі релігійних інституцій у розвитку громадянського суспільства.

Сьогодні у суспільному житті важливим фактором соціальної взаємодії людей, який може суттєво впливати на процес стабілізації чи дестабілізації суспільства та зумовлювати напрям його розвитку, виступає релігія. Як свідчать конкретно-соціологічні дослідження, більша частина населення нашої країни розглядає знання про функціонування релігії та принципи організації її інституалізованих форм як суспільно значимі й необхідні для людини¹. В цьому контексті актуальним є дослідження становища латинських чернечих орденів та згромаджень, які сприяли встановленню і розвитку структури Римо-Католицької Церкви в Україні.

Стан розробленості теми. Чернечі ордени і об'єднання є основним чинником душпастирської, катехизаційної, освітньої, виховної і харитативної діяльності католицького костела в Україні². Вивченню буття католицизму та, зокрема, чернечих орденів і згромаджень, приділяється велика увага багатьох вітчизняних науковців. Серед них потрібно назвати праці А. Колодного, Л. Филипович, П. Яроцького, О. Недавної, П. Сауха, О. Браславця, Т. Шевченко, Н. Сінкевич, В. Осадчого та ін. Чималий вклад у дослідження діяльності латинських чернечих орденів та згромаджень в Україні належить церковним дослідникам. Найвизначнішим осеред-

¹ Саух П. Ю. Україна на межі тисячоліть: трансформація духу і випробування національним буттям. – К., 2009. – С.55.

² Яроцький П. Л. Римо-католицизм як чинник етноконфесійної ідентифікації // Релігійна свобода. Законодавство України «Про свободу совісті та релігійні організації»: європейські стандарти та українські реалії. Науковий щорічник. – К., 2007. – С.101.

ком такої роботи є римо-католицький вищий богословський навчальний заклад – Інститут релігійних наук святого Томи Аквінського, що був заснований у 1992 р. Орденом Проповідників (ОР). Вагомий внесок в дослідження зазначеної теми вносять праці архієпископа М. Етеровича, о. П. Вишковського ОМІ, о. Патрика Оліха OFM, о. Маріуша Возняка ОР, о. Миколи Мишовського, о. П. Балога ОР та ін. Як зазначає О. Недавня, всі академічні вчені своїми працями з притаманними їм оригінальними авторськими підходами збагачують повноту наукового осягнення феномену католицизму в Україні в різних його інституційних виявах³.

Об'єктивне вивчення зазначеної теми дає змогу зробити ще один крок до подолання стійких упереджень і негативних стереотипів, які збереглися серед значної частини суспільства щодо інституцій Римо-Католицької Церкви на українських землях. **Метою** даної роботи є оцінка сучасного етапу розвитку інституту латинського чернецтва в Україні, що відкриває шляхи до виявлення можливих моделей їх майбутньої поведінки. **Об'єктом** дослідження є становище латинських чернечих орденів і згромаджень на українських землях. **Предметом** – діяльність чернечих інституцій Латинської Церкви, що вказують на особливий шлях до досконалого християнського життя ґрунтуючись на загальному моральному законі.

Феномен християнського чернечого життя закорінений у вченні раних Отців Церкви. Чернечі інститути, кожен з яких керується власним статутом, досить різноманітні за своїм устроєм та задачами. В одних інститутах ченці присвячують своє життя в основному молитві (споглядальне чернецтво), в інших глибоке молитовне життя поєднується з проповідницькою і благодійною діяльністю (діяльне чернецтво)⁴.

У чернечому житті Церква вбачає один із найдосконаліших форм виконання трьох євангельських чеснот: дотримання чистоти, бідності і послуху. Клірики і миряни, які внаслідок сповідання євангельських рад особливим чином присвячують себе місії Церкви, складають окрему групу віруючих та утворюють інститути посвяченого Божого життя, до складу яких входять чернечі ордени та згромадження, а також товариства апостольського життя. І хоча

³ Українське релігієзнавство. За ред. А. Колодного. – К., 2006. – С. 161–170.

⁴ Католическая энциклопедия. Под ред. о. Григория Цёрох. – В 5-ти т. – Т. 2. – М., 2005. – С.925; *Perfectae Caritatis*. Про пристосоване оновлення чернечого життя // Католицький вісник. – 2012. – № 14 (539). – С.8.

вони мають особливі керівні та територіальні структури і в деяких випадках підпорядковуються не єпархіальним єпископам, а безпосередньо Папі Римському, їх статус не належить до ієрархічного ладу Церкви⁵.

В ХХ столітті в контексті активного відродження католицької думки виникли нові форми духовності та організації чернечого життя та об'єднання мирян. Дискусії навколо концепції богопосвяченого життя привели до того, що 28 жовтня 1965 р. на VII сесії Другого Ватиканського Собору було ухвалено Декрет про пристосоване оновлення чернечого життя – *Perfectae Caritatis* (Досконалої Любові). Метою прийняття документу стала необхідність окреслити життя і правопорядок інститутів, а також необхідність врахувати ті потреби, що постали з плином часу.

Наголошуючи на історичності, тривалості традицій богопосвяченого життя та важливості існування різних чернечих орденів, Декрет розкриває загальні засади пристосованого оновлення та вказує як на повернення до витоків, збереження традицій чернечих інститутів, так і на пристосування їх до умов часу, що змінюються. Важливим моментом є те, що всі ордени беруть участь у справах біблійних, літургійних, догматичних, душпастирських, екуменічних, місійних і соціальних відповідно до свого власного характеру, щоб бути суголосними з вимогами часу. Разом з цим, в Практичних вказівках пристосованого оновлення наголошується на збереженні наявних конституцій, а не продукуванню нових законів, та інтенсивності духовного життя богопосвячених осіб⁶.

Для реалізації своєї місії Церква повинна реалізовувати свою діяльність в конкретному суспільстві, в конкретній культурі. Спираючись на те, що культура є основним об'єктом місіонерської діяльності Церкви, а спосіб вияву єдиної віри може бути різноманітним (*Evangelii nuntiandi*), процес інкультурації вимагає від Церкви, яка являє собою особливого роду культуру, живого діалогу з усіма іншими культурами⁷.

Як зазначають сучасні науковці, діяльність Римо-Католицької Церкви в Україні є яскравим прикладом модернізаційного процесу інкультурації, соціально активна політика якої сприяє зростанню

⁵ Кодекс канонического права. – М., 2007. – Кан 207 § 2.

⁶ Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації. – Львів, 1996. – С.248–264.

⁷ Католическая энциклопедия. Под ред. о. Григория Цёрох. – В 5-ти т. – Т. 2. – С.267–268.

католицьких громад. Крім того, католицькі чернечі ордени (Орден Братів Менших OFM, Товариство Ісуса SJ) мають свої так звані “східні” гілки або “братів-британістів”.

За відомостями щорічного папського видання *Annuario Pontificio*, станом на 2012 р. чисельність римо-католицького чернецтва в Україні становить 1 тис. 63 особи, з них 426 ченців і 637 черниць, що в порівнянні з 2005 р. становить приріст серед римо-католицького чернецтва на 177 осіб, з них 94 ченці й 83 черниці⁸. Всі вони, за даними Схематизмів Римо-Католицької Церкви в Україні, належать до 26 чоловічих та 83 жіночих орденів і згромаджень Латинської Церкви. Але, зважаючи, що на даний час продовжується відтворення інституційної мережі Церкви та не всі згромадження мають свої чернечі дома, їх кількісний склад постійно змінюється.

Зростання кількості чернечих орденів і згромаджень є характерною ознакою утвердження Католицької Церкви на українських землях. Це насамперед вказує на спільне джерело релігійної духовності українців і духовності католицької, що надійно утримує Україну в контексті західноєвропейської культури протягом усієї суспільної церковної історії та виражається в персоналістичному аспекті осмислення проблеми Бога і людини, що дає перспективу як українській теології, так і суспільству. Ці висновки вказують на те, що національна самоідентифікація значної частини українців сьогодні, як і раніше, неможлива без католицького світовідчуття й світоглядних цінностей. Наголошуючи на єдності нації та її ролі як певного духовного стану в межах буттєвої ієрархії, сучасний католицизм виражає підтримку вікової духовної традиції українського народу, незалежно від його конфесійної приналежності⁹.

З початку місіонерської діяльності на етнічних українських землях латинські чернечі ордени і згромадження відіграють істотну роль у релігійному, духовному та громадсько-політичному житті України. З їх участю розвивалася освіта, іконопис, релігійні музичні твори, церковне будівництво. Та першочерговим завданням інститутів богопосвяченого життя, яке охоплює всі аспекти духовного і матеріального життя людей, і передусім молоді, Святий Престол вважає євангелізацію. У цьому контексті необхідною є старанна душпастирська діяльність, яка здійснюється на всіх рівнях і в усіх структурах Католицької Церкви в Україні.

⁸ *Perfectae Caritatis*. Про пристосоване оновлення чернечого життя // Католицький вісник. – 2012. – № 14 (539). – С.9.

⁹ Католицизм. За ред. П. Яроцького. – К., 2001. – С.176–180.

Представники латинського чернецтва беруть активну участь у науковому житті, сприяючи розвитку педагогічної думки та піднесенню рівня науки в Україні. Зростає кількість духовних навчальних закладів, недільних шкіл та катехитичних класів. На даний час в Україні діє вісім навчальних закладів Римо-Католицької Церкви. Особливої уваги, як інституції нового для України типу, заслуговують Вищий Інститут релігійних наук святого Томи Аквінського та Школа Апостольства Мирян (ШАМ) імені Слуги Божого Станіслава Шульмінського SAC.

Вищий Інститут релігійних наук святого Томи Аквінського було засновано в Києві як Коледж католицької теології св. Томи Аквінського у 1992 р. та передано під опіку Генерального вікаріату Росії та України Ордену Проповідників (ОР), основним завданням Отців якої є несення Слова Божого через проповідування, навчання та пастирське служіння вірним. У 2000 р. заклад набув статусу Вищого Інституту святого Томи Аквінського з академічним патронатом з боку Папського університету св. Томи Аквінського “Angelicum” в Римі¹⁰.

Школа Апостольства Мирян розпочала свою діяльність в Одесі у 2003 р. Ідеаторами та засновниками її були отець Анатолій Сіцінський SAC та мирянин Олександр Доброєр. Навчання в Школі провадиться згідно з життєвими ідеалами Отців Паллотинів (SAC), які своїм служінням зобов'язуються оживлювати віру і християнську любов між католиками, а також розбуджувати в них переконання щодо їхнього покликання до апостольства і його реалізації¹¹.

Навчальні заклади залучають чернечих і світських викладачів з різних частин світу та готують світських спеціалістів, які усвідомлюючи своє покликання в Церкві, бажають служити Христу у власних спільнотах, допомагати єпископам і священникам у євангелізації, служити лідерами біблійних груп або соціальними працівниками у громадських організаціях. Окрім цього, ці та інші навчальні заклади Римо-католицької Церкви постійно організовують та допомагає в організації різних акцій, багато з яких мають екуменічний характер. Їх діяльність спрямована на відродження укра-

¹⁰ Вищий Інститут святого Томи Аквінського // Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.it.dominic.ua/>.

¹¹ Школа Апостольства Мирян Слуги Божого Станіслава Шульмінського // Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sham.com.ua/index.php>.

їнської християнської інтелігенції, формування нового типу інтелектуалів¹².

Оновлення Католицької Церкви після Другого Ватиканського Собору (*aggiornamento*) стимулювало активний діалог з іншими Церквами і християнськими спільнотами, з іншими релігіями і невірними. В 1978 р. була заснована міжнародна католицька організація “Міжрелігійний Чернечий Діалог” (*Monastic Interreligious Dialogue, MID*), робота якої координується Папською Радою в справах міжрелігійного діалогу. Організація є органом Бенедиктинської чернечої конфедерації та займається організацією програм, пов’язаних з діалогом між учасниками християнських чернечих громад і послідовниками інших релігійних традицій.

Важливе значення ордени та згромадження надають знайомству з великою різноманітністю типів християнської духовності, багато з яких були розроблені інститутами посвяченого Богу життя. Одним з центрів християнської медитації є реколекційний дім блаженного отця Йоана Бейзима (Хмельницький), яким опікується Товариство Ісуса (*SJ*). Духовні вправи, виконувані в формі ігнатіанських реколекцій, допомагають пройти отці-сзуїти Олег Кривобочок (*SJ*), Генрик Дзядош (*SJ*). Група християнської медитації в традиції вчення отця Джона Мейна *OSB* та його учня і послідовника, директора Міжнародного Товариства Християнської Медитації (*The World Community for Christian Meditation, WCCM*) Лоренса Фрімена *OSB* діє при монастирі Ордену Проповідників (Київ). Крім цього, Бенедиктинськими облатами Міжнародного Співтовариства Християнської Медитації (*OSB/WCCM*) Марією та Альбертом Захаровими проводяться щорічні конференції “*Meditatio*”. Взяти участь у індивідуальних чи колективних реколекціях з певною метою можна і в чернечих домах інших орденів.

Одним з видів роботи Римо-католицької Церкви в Україні стала активна підтримка зв’язків з Спільнотою Тезе (Франція), яка є важливим екуменічним центром християнського паломництва¹³. Значну роботу в цьому напрямку в Україні провадять Отці-Паллотини, зокрема отець Вальдемар Павелець *SAC*.

¹² Недавня О. Римо-католицькі чернечі ордени в сучасній Україні // Людина і світ.– 2003. – № 6. – С.51.

¹³ Taizé: Un sens à la vie / Тезе. Земля доверия и надежды / Пер. М. Завалов, О.Ерохина – Ateliers et Presses de Taizé, 2000.

Присутність жіночих чернечих орденів та згромаджень і так званих “третьох орденів” виражається насамперед у допомозі місцевій Церкві в душі характерного для кожного згромадження харизмату.

Революція у сфері засобів масової інформації кінця 90-х років минулого століття (поява мобільного зв'язку, комп'ютерної мережі і т. д.) відкрила нові можливості для місіонерської діяльності. В останні роки спостерігається активна участь латинського чернецтва в друкованих та електронних засобах масової інформації, а також збільшення їх присутності в інформаційному просторі мережі Інтернет.

На початок 2011 р. в Україні нараховувалось 13 релігійних періодичних видань Римо-Католицької Церкви. Зокрема, під керівництвом отця Маріуша Возняка ОР у Києві діє видавництво “Кайрос”, яке активно співпрацює з видавництвами “Життя з Богом” (Брюссель), “Свічадо” (Львів), “Місіонер” (Львів) та ін. Видається двотижневик “Католицький вісник” та журнал “Колегія”. На території Львівської Архідієцезії діє видавництво блаженного Якова Стрепи.

Події з життя Римо-Католицької Церкви в Україні активно висвітлює Католицький Медіа-Центр, директором якого є отець Павло Вишковський ОМІ. Веде трансляцію в Україні “Телебачення Віковічного Слова” (EWTN). Має свій сайт та активно діє у соціальній мережі католицький суспільно-релігійний часопис “CREDO” (Вінниця) начолі з головним редактором отцем Миколою Мишовським. На його сторінках, окрім величезного пласту інформації про діяльність Церкви, маємо змогу познайомитися з досвідом переживання особистої зустрічі з Богом у вірі як священнослужителів, так і мирян.

Католицька Церква, координована Святим Престолом, підтримує значну добродійну й душпастирську діяльність в Україні. Йдеться здебільшого про невеликі проекти конкретної допомоги. Особливу роль латинські чернечі ордени та згромадження здійснюють у підтримці зневірених, допомозі соціально незахищених верств населення, а саме: провадять будинки сімейного типу для дітей-сиріт, будинки для самотніх літніх людей, опікуються соціальними центрами для допомоги нужденним, організують літній відпочинок у дитячих таборах, дитячі садочки. Кожне згромадження в душі своєї харизми охоплює всі сфери цієї діяльності. Крім того, слід взяти до уваги заходи місцевих організацій Релігійної

місії “Caritas-Spes” в Україні, президентом якої є єпископ Станіслав Широкоградюк OFM.

Як слушно зауважив П. Яроцький, євангелізація в соціальних виявах вказує на зміщення “вертикального богослов’я” в бік його “горизонталізації” і актуалізації соціального вчення в євангелізації церкви і світу, що є яскравою ілюстрацією переорієнтації католицизму від догматичного теоцентризму до соціально активного антропоцентризму¹⁴.

Не менш важливою є діяльність чернечих орденів та згромаджень у сфері збереження культурної спадщини Католицької Церкви, яка одночасно є частиною спадщини держави. Католицька Церква продовжує і понині надавати неоціненну допомогу у збереженні і збагаченні мистецької спадщини України, яка має не тільки релігійне значення, але й культурне і соціальне, у тому числі значний туристичний потенціал¹⁵. Разом з цим, питання повернення споруд і майна культового призначення релігійним організаціям на даний час залишається відкритим.

Наразі ми спостерігаємо утвердження негативних стереотипів і упереджень до Латинської Церкви та її інституцій в Україні, що відбувається за підтримки окремих політичних та біляцерковних структур. Разом з цим, використання символіки латинських чернечих орденів іншими релігійними організаціями та групами історичної реконструкції, де термін “орден” (від *ordo* – лат. “порядок”) вказує не на порядок внутрішнього чернечого життя, а на порядок структури, дезорієнтує суспільство на шляху пошуку духовних орієнтирів.

Модернізм римо-католицьких чернечих інститутів приваблює українців близькою духовною традицією. А стабільне зростання чернечих покликань в Україні та мирян римо-католиків – українців стало основою і перспективою відродження і розвитку духовності українського народу. В цьому контексті державне визнання релігійних навчальних закладів надасть нового поштовху для розвитку духовної освіти. Тому врегулювання конфлікту інтересів та державно-релігійних правовідносин шляхом заміни симулякрів реалізацією поставлених цілей повинно стати одним із першочергових завдань державної влади.

¹⁴ Яроцький П. Л. Римо-католицизм як чинник етноконфесійної ідентифікації // Цит. праця. – С.99–110; *Perfectae Caritatis*. Про пристосоване оновлення чернечого життя // Католицький вісник. – 2012. – № 14 (539). – С.2–3.

¹⁵ Етерович Микола. Святий Престол і Україна. – К, 2004 – С.94–96.